

Fogalmak

tatárok
szekérvár
familiaritás

Földrajzi helyek

Vereckei-hágó
Muhi
Buda
Visegrád

Személyek

IV. Béla
II. András
Julianus barát
Kötöny kun király
Batu
Ögödej
Badenberg Frigyes
V. István
IV. (Kun) László
Köszegiek
Csákok
Kánok

Fontos évszámok

SZÜRKÉVEL

1. IV. Béla politikája a tatárjárás előtt

IV. Béla 1235-1270

A földviszonyok visszaállítása

- Minden tekintetben szakítani akart apja, II. András politikájával, célja a királyi cím III. Béla-kori dicsőségének visszaállítása volt
- Birtokokat így egyáltalán nem adományozott, az apja által juttatott földeket pedig visszavette, így próbálta gyengíteni a bárókat, saját hatalmát meg erősíteni
- A királyi tekintet visszaállításáért bevett szokásokat is felrúgott, pl. a királyi tanácsba elégette a báró székeit, így a főpapok és hercegek kivételével senki nem ülhett a király jelenlétében. Továbbá megszüntette a szabad bejárást, attól fogva a királlyal csak petíció útján lehetett érintkezni.
- Az éleződő ellentétek miatt 1239-re felhagyott a birtokvisszavételekkel

A kunok betelepítése

- Mivel belpolitikájában senkire nem volt tekintettel, az országban támasz nélkül maradt.
- 1237-ban Julianus barát hírt hozott a közelgő tatár (~mongol) veszélyről
- 1239-ben beengedte az országba a tatárok elől menekülő Kötöny kun királyt és 40 000 emberét, felvetette velük a kereszténységet (névlegesen), és a mongol támadás esetén katonai segítséget várt el tőlük
- A nomád kunok az Alföld ritkán lakott területeit kapták meg, de mint vándorló nép, fogalmuk sem volt a földmagántulajdon fogalmáról, pusztították a magyarok szántóit, terményeit, szőlőit, elrabolták a nőket, stb.
- A bárók attól tartottak, a király a kunokat ellenük használja majd fel, a nép alsóbb rétegei a barbár szokások miatt ódzkodtak a kunoktól. Mivel a király a betelepült katonanépnek kedvezett (lévén egyetlen bázisa volt az országban a kun), ez a magyarok és IV. Béla között is szította az ellentéteket.

2. A tatárjárás

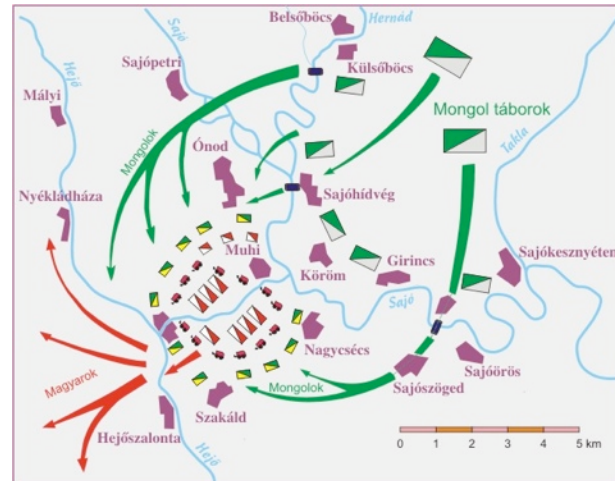
1241-1242

Előkészületek

- Bár Julianus barát 1237-ban figyelmeztette a királyt, a tatár seregek vezére pedig levelet küldött IV. Bélának (amiben az önként behódolást ajánlja neki), a tatár veszélyt nem vették komolyan Magyarországon
- A nemesek vonakodva és túl lassan állították ki seregeiket az utált királynak
- A király Kijev bevételekor (1240) döbbent rá a veszély méretére
- A nyugati hatalmaktól (NRCS, pápa, francia király) kért segítséget, de mivel ők nem érezték veszélyben magukat, csak az osztrák őrgrof (Badenberg Frigyes) küldött egy kisebb sereget
- Béla eltorlaszoltatta a hágókat, megerősítette az északkeleti határt, de ezzel szinte semmit se ért

Első támadássor: betörés a Kárpát-Medencébe

- **1241 tavaszán a tatárok három irányból törtek az országba.**
 - (1) A **Vereckei-hágón** át Batu kán főerege érkezett, elsöpörte Tomaj Dénes nádor seregét
 - (2) A jobbszárny **Lengyel- és Morvaországot feldúlva** jött,
 - (3) A balszárny **Erdélyen át** tört be
- A helyzetet súlyosbította, hogy a magyarok félelmükben minden alap nélkül pesten **meggyilkolták Kötöny kun vezért és kíséretét**, mire a felbőszült kunok dél felé, hatalmas pusztítással **kivonultak az országból**
- A Pest körül gyülekező magyar főserg elöl a tatárok visszavonultak.
- A döntő ütközetre **1241 ÁPRILIS 11-én Muhi közelében**, a Sajó partjához közel került sor, ahol a magyarok táborot vertek, ügyelve arra, hogy a tatárok ne jöhessenek át a Sajó-hídon
- A sík terepből adódóan teljesen védtelen táborot szekerekkel és pajzsokkal rakták körbe (szekérvár)
- Éjjel a **mongolok** találtak egy gázlót, ahol átkeltek a folyón, és **kora reggelre körbezárták a magyar hadsereget**, aminek nagy része akkor még aludt
- Az összeszedetlen **magyar sereg nem tudott védekezni**, a királyt a hívei kimentették, de az ország vezetőinek nagy része meghalt a csatában
- **Béla** Pozsonyba, majd Ausztriába menekült, de Badenberg Frigyes elvette kincseit és **kizsárolt tőle pár magyar megyét**, így a király inkább **Dalmáciába húzódott**

Második támadássor: Dunántúl

- A tatárok **berendezkedtek** az országban, behajdották az adókat, raboltak
- Télen a befagyott Dunán átkelve meghódították az ország nyugatibb területeit is, ahol (az eddigiekhez hasonlóan) **csak a kővárak tudtak ellenállni**
- Tatár szokás szerint el akarták fogni a királyt, hogy behódoltassák, de amint elkezdtek volna dalmáciai búvóhelyének (Trau) ostromát, **1242 MÁRCIUSÁBAN váratlanul kivonultak** az országból
- A kivonulás okát ma is vitatják, de valószínűleg Ögödej kán halála miatti kánválasztásra sietett Batu. Elképzelhető, hogy csak egy későbbi támadást készítettek elő nomád szokás szerint, vagy az, hogy a veszteségek ellenére az ország ellenállása készítette őket kivonulásra.

3. Béla “második honalapítása”

- A kár hatalmas volt, az **ország népességének 20–50%-a meghalt** a pusztításokban, és mivel főleg magyarok lakták a folyó völgyeket, a tatárjárás kihatott az etnikai arányokra is
- A király **bevándorlással próbálta pótolni** a veszteségeket: **visszahívta a kunokat, a jászokat, Erdélybe románokat és oláhokat, Északra cseheket és lengyeleket. Nyugatra német telepeseket (hospeseket) hívott**, nekik jelentős kiváltságokat adott.
- Külpolitikájában IV. Béla **békére törekedett szomszédaival**

Várépítések

- Béla a tatárjárás után **lemondott a királyi birtokállomány visszaállításáról**, inkább **adományozni kezdett**, de ezúttal **feltételekhez kötötte a földosztást**: katonai állításhoz és várépítéshez → tömeges várépítés indult meg
- Maga is számos várat emeltetett (pl. Buda, Visegrád)
- **Támogatta a városépítést**, a várfallal körülvett településeknek Fehérvárhoz hasonló jogokat adott

Hatalommegosztás

- Meg akarta szilárdítani **hatalmát**, ezért **kénytelen volt megosztani** azt a **nemességgel**
- Az összeolvadó, növekvő bárói családi birtokok tulajdonosaiból kialakult egy vékony vezetői réteg, a főnemesség
- Egyre több megyében **adott a nemeseknek kiváltságokat**, pl az önbíráskodás lehetőségét. Ez vezetett a **nemesi vármegye** kialakulásához. Az **1267-es** törvények a szervienseket már **nemeseknek** nevezik.
- A lesüllyedő várjobbágyokkal egységesülő **jobbágyság helyzete** valamelyest **javult** a tatárjárás utáni **munkaerő-hiányban**: megkapták a **szabad költözés jogát**, egyes földesurak adómentességgel is csalogatták őket

4. A királyi hatalom szétesése

V. István

- Béla fiát, **V. Istvánt még életében megkoronáztatta**, de utolsó éveit a **vele való küzdelem** keserítette meg
- Egyre több és több területet adott Istvánnak, de **a fia mögött álló bárók többet akartak**, a **háború** elkerülhetetlenné vált.
- A viaskodásnak a bárók látták hasznát, egyes családok **egybefüggő, hatalmas területek uraivá lettek**, pl **Csákok, Kőszegiek, Kánok**. **A befolyásuk az első területeket nemesekkel irányították: ez volt a familiaritás**
 - ➔ a nemes önként elszegődött egy tehetősebb báró udvarába
 - ➔ **igazgatta az uradalmat, részt vett a báró hadseregében**, tagja lett háztartásának, családjának (innen a kifejezés)
 - ➔ szolgálatait fejében **ellátást, szolgálatokat, védelmet kapott**
 - ➔ fontos, hogy a **familiaritás ≠ hűbériség**

IV. (Kun) László

- A tízévesen megkoronázott király helyett **valójában a Kőszegiek és a Csákok kormányoztak**
- Az egyház kísérletet tett a hatalom megszilárdítására, de kudarcot vallott